JÓZEF SZUKIEWICZ

PRZEWODNIK
TURYSTYCZNY
PO WILEŃSZCZYŹNIE i NOWOGRÓDCZYŹNIE

1934

ZAKŁADY GRAFICZNE „ZNICZ", WILNO, BISKUPIA 4

WSTĘP.

Zabytki budownictwa to najcenniejsza obok języka spuścizna przeszłości, to najwartościowsze mienie narodowe, zaklęta pieśń wieków, dusza narodu w kamieniu. Ani jedno pokolenie nie jest właścicielem tej spuścizny, jest tylko czasowem jej depozytarjuszem.

* * *

Każdy naród ma swój sposób budowania, inakszy i osobny. I tym sposobem buduje najpierw swoje niebo, a potem swoje zwyczajne życie.

Łukasz Opaliński.

GŁÓWNE SZLAKI TURYSTYCZNE WILEŃSZCZYZNY I NOWOGRÓDCZYZNY

Dwa Województwa północno - wschodnie wileńskie i nowogródzkie stanowią rzadką i swoistą atrakcję turystyczną. Odrębność krajobrazowa, teren przeważnie falisty i pagórkowaty, pokryty na północy ogromną ilością jezior, w środku i na północy wielkiemi puszczami i lasami, stanowi czarującą swym urokiem całość.

Na tem tle rozrzucone wioski i miasteczka o odrębnym typie budownictwa drzewnego stanowią drugą zasadniczą cechę krajobrazu kresowego. Zabytkowe miasteczka, dwory i ocalałe jeszcze tu i ówdzie siedziby wielkopańskie dopełniają krajobrazu, świadcząc o bogactwie kultury polskiej, która tu wydała plon bujny i żywotny. Chrzest Litwy w 1387 r., jest datą powstania pierwszych kościołów drewnianych i przez pierwsze trzynaście lat mu-

rów niema. Od XIV w. zjawiają się pierwsze budowle murowane, a ponieważ chodzi przedewszystkiem o obronę, więc powstają zamki obronne i murowane.

A. WYCIECZKI JEDNODNIOWE

1) Ponary — Waka — Troki Nowe.

2) Kalwarja — Trynopol — Werki — Zielone Jeziora.

3) Rudniki — Jaszuny — Puszcza Rudnicka — jezioro Popis.

4) Niemież — Borejkowszczyzna — Rukojnie — Miedniki Królewskie.

5) Nowo - Wilejka — Mickuny — puszcza Ławaryska.

B. WYCIECZKI DWU I TRZYDNIOWE.

6) Podbrodzie — Puszcza Ławaryska — Brasław — kraina jezior — Druja.

7) Hoduciszki — Postawy — Łuczaj — Duniłowicze — Głębokie — Berezwecz.

8) Michaliszki — Świr — Komaje — Miadzioł — jezioro Narocz.

9) Oszmiana — Boruny—Holszany—Krewo — Bohdanów — Puszcza Nalibocka.

10) Smorgonie — Budsław — Dokszyce — Puszcza Hołubicka.

11) Lida — Nowogródek — Korelicze —Mir — Iszkołdź — Nieśwież — Stołpce — Kleck.

12) Nowogródek — Nowogródczyzna Mickiewiczowska — Tuhanowicze — Worończa — Cząbrów — jezioro Świteź — Zaosie — Swojatycze — Horodyszcze — Baranowicze.

13) Baranowicze — Żyrowice — Synkowicze —Albertyn — Słonim.

WYCIECZKI JEDNODNIOWE

1. Ponary — Waka — Troki Nowe

(autobusem z Wilna lub koleją do Landwarowa, stamtąd pieszo 8 klm. lub autobusami miejscowemi. Autobusy: odjazd z Wilna do Trok godz. 8,19, 12, 13.30, 15.15, 17.30, 20.25. Z Trok do Wilna 6.20, 8, 10, 12, 13.45, 16, 19).

Tuż za Wilnem wjeżdżamy w malownicze, zalesione góry Ponarskie, pamiętne niefortuną bitwą armji gen. Giełguda z Moskalami w roku 1831. Dalej majątek Waka z rozległym parkiem i pięknym pałacem rokokowym, wzorowanym na Warszawskich Łazienkach. Miasteczko Nowe Troki,

położone na przesmyku między grupą jezior Trockich, posiada zabytkowy kościół farny fundacji Wielkiego Księcia Witolda w początku XV wieku z cudownym obrazem N. M. Panny Trockiej. Nad brzegiem jeziora ruiny zamku lądowego o czterech basztach ze zwaliskami niedokończonego kościoła Dominikanów, oraz ruiny potężnego zamku na wyspie z XV w.

Wyjątkowo malownicze położenie miasteczka wiąże się z potężnemi bryłami zamku. Po drugiej stronie jeziora naprzeciw miasteczka znajduje się schronisko turystyczne. Nad jeziorem Stacja badań jeziornych U. S. B.

2. Trynopol — Kalwarja — Werki— Zielone jeziora

(autobusem wprost z Wilna do Jerozolimki obok Werek. Stąd pieszo lub statkiem do Trynopola, stamtąd pieszo, powrót statkiem z Werek. Autobus miejski Nr. 4 (Arbon). Rozkład jazdy statkiem. Z Wilna do Werek godz. 9, 11.30, 16, 19.45. Z Werek do Wilna godz. 7.50, 10.15, 12.45, 18. W niedziele i święta odjazd z Wilna od godz 7.45 co 50 minut. Odjazd z Werek od godz. 9 co 50 minut. Ostatni z Werek o godz. 21).

Kręte, malownicze, miejscami urwiskowe brzegi Wilji urozmaicają wycieczkę

statkiem, zaś sfalowanne wzgórza — przejazd autobusem. Trynopol z rokokowym kościołem i klasztorem po - Trynitarskim nad stromym brzegiem Wilji, był niegdyś pustelnią, podobnie jak i sąsiednia Kalwarja z kościołem, stacjami Męki Pańskiej w pięknych gajach i klasztorem po-Dominikańskim. Liczne pielgrzymki z całej Wileńszczyzny i Nowogródzkiego od Zielonych Świąt do późnej jesieni. Werki stanowiły niegdyś siedzibę biskupów wileńskich. Na wysokim brzegu Wilji leżą wśród przepięknego, mimo zapuszczenia, starego parku zabudowania pałacowe klasycystyczne projektu znanego architekta nadwornego Stanisława Augusta, profesora Uniwersytetu Wileńskiego — Gucewicza. Z tarasu pałacowego czarujący widok na Wilję. Trynopol, Kalwarję i dalekie Wilno. Z Werek droga wśród wzgórz i zagajników prowadzi na przestrzeni 6 klm. przez wieś Rzeszę do grupy Zielonych Jezior (krzyżackich) zwanych tak od zielono-malachitowej barwy ich wód otoczonych gęstym lasem. Obok Trok jest to najpiękniejszy zakątek w okolicach Wilna.

WYCIECZKI JEDNO I DWUDNIOWE

3. Rudniki — Jaszuny — Puszcza Rudnicka — Jez. Popis.

(koleją do Jaszun, stąd końmi lub pieszo, bądź wprost z Wilna do puszczy 30 klm. Autobus linja 19—20. Godz. 9 i 17. Z Jaszun 16,7.30. Odjazd koleją z Wilna. 7.30, 13.55, 15.35, 18.15).

Jaszuny z pięknym pałacykiem klasycznym, wystawionym przez Jędrzeja Śniadeckiego. Przebywał tu często Juljusz Słowacki. Przez wieś Rudniki droga prowadzi w głąb puszczy wśród bardzo pięknych partyj tęgiego starodrzewu do malowniczego jeziora Popis wśród lasu i moczarów. Puszcza Rudnicka, obszaru 44.000 ha zawiera zupełnie pierwotne krajobrazy i dziwnie nienaruszone uroczyska leśne. Dziki bocian biały, bocian czarny, kaczki podgorzałki, wydry, dziki i wilki, sarny, mnóstwo kaczek, stałe stanowiska łosi, tereny głuszcowe najpiękniejsze w Polsce.

Polski Sklep
Tytoniowy i Spożywczy
I. ALUKONIS
Wilno, ul. Jagiellońska Nr. 1

4. Niemież — Borejkowszczyzna — Rukojnie — Miedniki Król.

(autobusy traktem Oszmiańskim linja Nr. 18-a. Z Wilna autobusem 16.00—18.00.
Rukojnie16.35 — 18.35.
Miedniki 17.15 — 19.40).

Niemież — osada tatarska z meczetem. Borejkowszczyzna z dworkiem, gdzie mieszkał Syrokomla, Rukojnie z kościołem wśród wielkich i gęstych lasów w malowniczej miejscowości i Miedniki Królewskie z resztkami ruin zamku warownego, gdzie przebywali pod opieką Długosza synowie Kazimierza Jagiellończyka, wśród nich królewicz św. Kazimierz, patron Wielkiego Księstwa Litewskiego.

5. Nowo - Wilejka — Mickuny — Puszcza Ławaryska

(koleją do Podbrodzia lub autobusem do Ławaryszek 30 klm.).

Wśród bardzo malowniczego terenu nad rzeką Wilejką szosa biegnie przez miasteczko Nowo-Wilejkę z Górą Zamkową. W pięknych Mickunach nad Wilejką, wśród borów i gajów dębowych niejednokrotnie lato spędzał młody Juljusz Słowac-

ki. Za Mickunami szosa wkracza do puszczy Ławaryskiej. Zawiera ona 27.000 ha. zwartej przestrzeni lasów ze starodzewiem dębów do 200 cm. grubości na wysokości piersi i wyjątkowo wyniosłemi zespołami sosny górnej 30—35 mtr. wysokości.

WYCIECZKI DWU I TRZYDNIOWE.

6) Podbrodzie — Puszcza Ławaryska — Brasław — Pojezierze Brasławskie—Druja.

(koleją do Dukszt, stąd podjazdówką do Drui nad Dźwiną. Z Wilna do Podbrodzia koleją odjazd godz. 8.08, przyjazd 9.12, Odjazd z Podbrodzia 20.06, przyjazd do Dukszt 21,34, odjazd z Dukszt 21.44 W dni świąteczne do Podbrodzia z Wilna 6.30)

Minąwszy teren puszczy linja kolejowa wkracza na pojezierze Brasławskie. Szlak Dukszty — Brasław — Druja należy obok Nowogródczyzny, Trok i Zielonych jezior do **najpiękniejszych** w Polsce. Fantastycznemi serpentynami droga wije się wśród najbardziej malowniczych partyj pojezierza, pomiędzy niezliczonemi taflami wód, otoczonych lasem i wzgórzami. Ogólna powierzchnia tych jezior przekracza 70.000 ha. Jeziora Snudy i Razno liczą ponad 50 ha każde, Dryświaty i Drywiaty ponad 35, Dzisna 20, Świr, Łusza, Miastro, Przebrodzkie, Bohińskie, Sołona i Wisznie wskie ponad 10 i setki mniejszych. Wspaniały jest widok na dwanaście jezior z góry przy wsi Krasnogórka, barwne jeziorka leśne pod Drują, skupienie jezior po kilka i kilkanaście w grupie przy granicy litewskiej w powiecie Święciańskim. Nieporównane są efekty świetlne i krajobrazowe na jeziorze Obole i Dryświackie z zatokami, półwyspami i rozsypanemi na jeziorze wyspami. Miasteczko Brasław dosłownie prawie oblane wodami ogromnych Snud, Wołosa, Strusta, Wojty, Niedorowa i Drywiat. Druja nad Dźwiną, dawny Sapieżyn, niegdyś znaczne miasteczko, dziś zamierające prawie, posiada wspaniały kościół barokowy i zabytkową w tym samym stylu synagogę, oba zabytki fundacji Sapiehów. Przeciwległy brzeg szeroko rozlanej w tem miejscu Dźwiny należy już do Łotwy z dawnem purzedmieściem Drui — Przedrujskiem.

Głębokie — Synagoga.
Fot. Jerzy Dulewicz.

7. Hoduciszki — Postawy — Łuczaj — Duniłowicze — Głębokie — Berezwecz.

(koleją do Głębokiego, stąd pieszo do Berezwecza 3 klm. Z Wilna 23.58—12.30, przyjazd do Hoduciszek 3.44—16.38, z Wilna 122 km. do Hoduciszek. Do Postaw i Głębokiego z Hoduciszek odjazd następnym pociągiem.
Z Wilna do Głębokiego te same godziny, co i do Hoduciszek. Odjazd 23.58—12.30).

W miasteczku Hoduciszkach zabudowania staromiejskie i kramy klasycystycz

ne w Rynku. Postawy — dziś miasto powiatowe, uprzemysłowione i rozkwitłe w końcu XVIII wieku. Staraniem zasłużonego podskarbiego Wielkiego Księstwa Litewskiego, Antoniego Tyzenhauza. Szlachetny i skromny charakter stylowej epoki zachowały jeszcze dość liczne kamieniczki w Rynku, kramnice miejskie, młyn i papiernia. Obok miasta rozległy park z pięknym wspaniałym pałacem również klasycystycznym. W Rynku dawny drewniany kościołek farny klasyczny, dziś cerkiew. W pięknej, sfalowanej i zalesionej okolicy nad jeziorami leżą w niewielkiej odległości od siebie miasteczka **Łuczaj i Duniłowicze.** Pierwsze z zabytkowym kościołem po-Jezuickim, barokowo - klasycystycznym.

Głębokie — stolica Dziśnieńskiego nad jeziorem, zabudowane przeważnie domami drewnianemi posiada monumentalny kościół po-karmelicki (zabrany na cerkiew i dotąd nie zwrócony) z klasztorem, barok XVII wieku. Kościół farny, częściowo z tego samego czasu i stylu, oba fundacji możnej ongiś rodziny magnackiej Korsaków oraz synagoga półmurowana z wyniosłym

dachem łamanym typowo polskim. Droga wzdłuż jeziora prowadzi do miasteczka Berezwecza z kościołem po-Bazyljańskim i zabudowaniami poklasztornemi, zajętemi przez wojsko. Kościół późnorokowy posiada przepiękne wnętrze, fasadę i zwieńczenia naw bocznych, stanowiące prawdziwe arcydzieło stylu rokokowego. Położony wdzięcznie nad szerokiem jeziorem stanowi cenną ozdobę okolicy, niestety zaniedbany i opuszczony karygodnie.

Głębokie — kościół po-Karmelicki.
Fot. Jerzy Dulewicz.

8. Michaliszki — Świr — Komaje — Miadzioł — Jezioro Narocz.

(autem wprost z Wilna do schroniska nad Naroczem 120 klm. lub z Wilna do Postaw koleją 4 godz., z Postaw do schroniska autem, kursuje stale w ciągu lata. Z Wilna do Kobylnik do wsi Kupa 2 i pół klm. końmi, a ze wsi Kupa do schroniska łodzią motorową przez jezioro Narocz 12 klm. Autobus linji 17-, z Wilna godz. 6, 16.10. Spowrotem 6 i 18. Kolej z Wilna do Kobylnik. Odjazd 6. Przyjazd do Kobylnik 10.27. Odjazd z Kobylnik 18. Przyjazd do Wilna 22.45).

Polecić należy przedewszystkiem podróż autobusem ze względu na piękno Puszczy Ławaryskiej. Michaliszki nad Wilją posiadają kościół po kanonikach Laterańskich. Zewnątrz skromny, wnętrze bardzo ciekawe z XV wieku. Za Wilją droga wkracza na pojezierze, gdzie wije się malowniczemi serpentynami wśród licznych jezior. Malownicze jest zwłaszcza jezioro Świr z miasteczkiem Świrem. W niewielkiej stąd odległości leży miasteczko Komaje z zabytkowym kościołem gotycko - barokowym, częściowo obronnym. Dokoła tego miasteczka na linji Twerecz — Hoduciszki — Komaje leży puszcza Komajska — 11.000 ha lasu przeważnie liściastego. Łosie i pardwy wielka obfitość głuszców i cietrzewi, naj-

liczniejsze w Polsce stanowiska **rysi.** Wszystko wśród zupełnie pierwotnych dzikich uroczysk leśnych.

Narocz obszaru 87 klm. kw. leży w odległości 120 klm od Wilna. Nad wschodnim brzegiem jeziora stoi schronisko turystyczne, zagospodarowane w ciągu całego lata. Z wieży schroniska nieporównane widoki na okolicę i bezkreśne obszary wodne Narocza i Miastra. Na przesmuku między Naroczem i Miastrem miasteczko Miadzioł Stary z bardzo pięknym rokokowym w kształcie rotundy (centralnym) kościołem i klasztorem O. O. Karmelitów.

9. Oszmiana — Boruny i Holszany — Bohdanów — Puszcza Nalibocka.

(koleją do stacji Oszmiana, stąd autobusem do Holszan, lub wprost z Wilna autobusem. Autobus linji 18-a z Wilna godz. 16 i 18. Spowrotem 88 i 21. Z Oszmiany do Holszan 19.50—21.50 autobusem. Dalej przez Wiszniew, Wołożyn, Iwieniec)

Powiatowe miasto Oszmiana poza ruinami kościoła i klasztoru Franciszkanów, zabytków nie posiada. Krewo starożytne miasteczko, doszczętnie niemal zniszczone w wojnie światowej, ma jeszcze resztki ruin zamku gotyckiego, skąd rozległy widok na okolicę. Sąsiednie Holszany kościół i klasztor po-Franciszkański, barokowy z zamieszkanym jeszcze zameczkiem. W kościele piękne pomniki rodu Sapiehów.

Boruny — z kościołem i wielkim klasztorem po-Bazyljańskim barokowym. Kościół zabrany po r. 1863 na cerkiew, w 1919 rewindykowany i odnowiony, ma cudami słynący obraz N. M. P. Boruńskiej. Istniała tu niegdyś słynna szkoła O. O. Bazyljanów, gdzie uczyli się Ignacy i Leonard Chodźkowie oraz Antoni Edward Odyniec. Okolica Borun, Krewa i Holszan pagórkowata, pokryta lasami i dąbrowami, piękna i malownicza.

Przez Bohdanów, Wiszniewo i Iwie turysta dociera do puszczy Nalibockiej.

Najpiękniejszy ten w obu województwach północno - wschodnich jednolity kompleks leśny, z obszarami dziewiczej niemal, dzikiej puszczy liściastej, liczy, 82.000 ha, w obrębie Białobrzeskim bobry, na całym obszarze puszczy łosie i dziki, sarny, jarząbki i głuszce. Osobliwością puszczy jest również ginący bocian czarny, gnieżdżący się w najdzikszych ustroniach. Wśród bagien Nestorowskich nad rzeką Kromanicą leży bardzo piękne leśne je-

zioro Kromań, obszaru 100 ha, otoczone wyniosłym borem —rezerwatem. Ośrodek puszczy stanowi wieś kościelna **Bakszty** i po - radziwiłłowskie miasteczko **Naliboki.**

10. Smorgonie — Budsław — Puszcza Hołubicka.

(koleją przez Mołodeczno do stacji Podświle, skąd 6 klm. do miasteczka Hołubice, stamtąd końmi do puszczy 4 klm. Z Wilna 9.10, 15.22 i 23.10. Przyjazd do Mołodeczna 11.40, 17,50, 3.20).

Historyczne Smorgonie posiadają jedyny w województwach wschodnich poza Wilnem kościół centralny renesansowy, dawny zbór oddany potem katolikom, po r. 1863 zabrany na cerkiew, teraz rewindykowany i odnowiony. Miasteczko Budsław ma bardzo cenny, zabytkowy, imponujący rozmiarami kościół po-bernardyński, barokowo-rokokowy. Wielka fasada frontowa i pilastrowania. Na wschód od Hołubicz, wzdłuż granicy sowieckiej, nad źródłami Berezyny dnieprowej leży t. zw. puszcza Hołubicka 12 tys. ha „hałów" t. j. karłowatego lasu na kępach błotnych z jeziorami Gro i Mieżużol. Ocalały tu jeszcze nieliczne rysie, mnóstwo cietrzewi, głuszców i wilków.

Berezwecz.
Fot. Jerzy Dulewicz.

Cała Nowogródczyzna po uzgodnieniu z Komisją Turystyczną została podzielona przez Wydział Drogowy Wojewódzki w następujący sposób:

I Szlak Mickiewiczowski — Bieniakonie, Lida, Honczary, Nowogródek, jezioro Świteź, Worończa, Horodyszcze, jez. Kordyczewskie, Stołowicze i Baranowicze.

Szlak Nowogródek — Baranowicze odległość klm. 62.

Odjaz autobusów z Nowogródka 6,45 — 15,45, Świtezi 7,30 — 16,30, przyjazd Baranowicze 8,45— 17,45.

II Szlak Radziwiłłowski — Nowogródek, Korelicze, Turzec, Mir, Horodziej, Nieśwież i Kleck.

Szlak Nowogródek — Stołpce odległość 70 klm.

Odjazd autobusem z Nowogródka 5,30 przyjazd Stołpce 8,55.

Odjazd Stołpce 16 — przyjazd Nowogródek 19.25.

Szlak Horodziej — Nieśwież, odjazd 13,25 — 14,40, 17,19 — 19,55 — 6.

Nieśwież — Horodziej odjazd 12,30 — 13,55, 16.10 — 18,50.

Kleck — Nieśwież odjazd autobusem 9,30 — 17,10, Nieśwież —Kleck 7,30 —15,20.

III. Szlak Nalibocki — Nowogródek, Niehniewicze, jez. Kromań, Naliboki, Iwieniec i st. Wołożyn.

Szlak Nowogródek — Lubcza odległość 31 km.

Odjazd autobusem z Nowogródka 16 — przyjazd Lubcza 17,45, odjazd z Lubczy 7,25, przyjazd Nowogródek 9,10.

Iwieniec odjazd 12 —przyjazd Wołożyn 13.30. Wołożyn odjazd 15.20 — 17,40 —24.00 —3,40 — przyjazd Zabrzezie 15,50 — 18,10 — 0,30— 4,10.

Przyjazd stacja Wołożyn 16—, 18,20 —0,40 4,20. Odjazd Wołożyn stacja 1,10 — 4,50 — 16,35— 18,50. Odjazd Zabrzezie 1,20 — 5,00 — 16,45—19,00.

Odjazd Wołożyn miasto 6.

IV. Szlak Iwiejski — Nowogródek, Wsielub, Iwje, Jarociszki, Wiszniew.

Lida — Iwje odjazd 19,00—przyjazd Iwje 21, Iwje odjazd 6 — przyjazd Lida 8.

V. *Szlak Słonimski* — Słonim, Siewkowszczyzna, Dereczyn, Miedwikowce, Zdzięcioł, Kuszelewo, Nowogródek.

Szlak Nowogródek — Nowojelnia 23 km.

Odjazd Nowogródek 7,10 — 9,40 — 21.00 — 18,20 — odjazd Nowojelnia 10,55 —19,40 — 22,15 8,30.

Szlak Nowogródek — Zdzięcioł. Odjazd z Nowogródka 15,15 — 8,30 — 10,55 — 19,40 — 22.15.

Odjazd Zdzięcioł — Nowogródek 18,35 — 9,55 — 7,25 — 6,40.

Szlak Nowogródek — Słonim. Odjazd Nowogródek — Słonim 16 — przyjazd 19.40.

Odjazd Słonim — Nowogródek 8,25. Przyjazd Nowogródek 12,15.

11. Lida — Nowogródek — Korelicze — Mir — Iszkołdź — Nieśwież — Stołpce — Kleck.

Najcenniejszym zabytkiem Lidy są imponujące jeszcze rozmiarami ruiny gotyckiego zamku obronnego w XV w. jednego typu z zamkami w Miednikach i Krewie— moczarowo - bagnistego. Od st. Niemen nad rzekę tej nazwy linja kolejowa wkracza już na ziemie „pagórków leśnych łąk zielonych", przez które biegnie do samych prawie Baranowicz. Od Nowojelni autem szosą, lub dalszą, ale jeszcze piękniejszą drogą — wąskotorówką 27 klm. do Nowogródka, który leży na szczycie wyżyny. Na

wzgórzu ruiny zamku wielkiego i resztki fundamentów zamku t. zw. małego. Na sąsiednim wzgórzu warowny kościół gotycki po-Bazyljański, zabrany na cerkiew i zeszpecony barbarzyńskiemi przeróbkami. U stóp wzgórza zamkowego od północy kościół farny z XVII w., na miejscu dawnej pierwotnej fary fundacji Wielkiego Księcia Witolda. Tu ochrzczono Mickiewicza.

W Wielkim Rynku kramice wielkie klasycystyczne, obok dawny pałacyk Radziwiłłowski (obecnie Starostwo), oraz kościół z dawnym klasztorem i szkołą Dominikańską, w której uczył się Mickiewicz. Ocalały jeszcze gmachy po-klasztorne jezuitów (obecnie magistrat i gimnazjum s. Dominikanek — stary gmach województwa) i kościół z klasztorem po-Franciszkańskim (zabrany na cerkiew i dotąd nie zwrócony). Synagoga z ciekawem wnętrzem i meczet drewniany. Dom t. zw. Mickiewicza, na miejscu dawnego mickiewiczowskiego, dom d-ra Szymanowskiego i szereg ocalałych jeszcze dworków staropolskich. Z każdej niemal ulicy i zaułka nieporównane widoki na przepiękną okolicę.

Szeroki, wysadzany potężnemi brzozami trakt prowadzi z Nowogródka przez Korelicze i Turzec do Mira. Dawne Radziwiłłowskie Korelicze znane były z fabryki gobelinów, dziś nędzne i zniszczone. Turzec zachował cenne pawilony dawnego dworu Chodkiewiczów, z podwójnym „piętrzystym dachem polskim". W Mirze największe i najlepiej zachowane w Polsce ruiny obronnego zamku gotyckiego. Cztery baszty narożne i piąta wjazdowa, mury gotycko-renesansowe. Całość wśród bagien otoczona wodą.

Przez Horodziej szosą 27 klm. turysta dostaje się do Nieświeża. Prawdziwe to muzeum zabytków stanowi prawdziwą atrakcję dla turysty, który niepowinien żałować trudu, by się tam dostać. Najcenniejszy zabytek miasta to kolegjata, dawny kościół Jezuitów, z klasztorem zajętym przez wojsko. Pierwszy barok w Polsce, wystawiony w roku 1589 przez Jana Marję Bernadoniego, który budował potem kościół św. Piotra w Krakowie i farę w Poznaniu. Wspaniałe freski, stiuki i nagrobki Radziwiłłów, w podziemiach kilkadziesiąt trumien ze zwłokami członków tego rodu, wśród nich synny ks. Karol, Panie-Kochanku. Obok kolegjaty potężna dzwonnica gotycka. Kościół i klasztor pp. Bene-

dyktynek i Bernardynów (ten ostatni zabrany na cerkiew, dotąd nie zwrócony). W murach po-Dominikańskich w Rynku mieści się obecnie gimnazjum państwowe. W prowadzonej ongiś przez Dominikanów szkole kształcił się, pochodzący z tych stron. Władysław Kondratowicz (Syrokomla). Ratusz z kramami, resztki obwarowań miejskich, brama słucka i ciekawa synagoga. Wielka półtorakilometrowa grobla, rzucona przez stawy, łączy miasto z zamkiem Radziwiłłowskim, otoczonym olbrzymim parkiem i stawami wśród pięknej okolicy. Zamek renesansowo-barokowy z dwiema wieżami i wielkim dziedzińcem, pomimo niezliczonych rabunków moskiewskich, zachował jeszcze znaczne i cenne zbiory, galerję, archiwum i bibljotekę. Pozwolenia na zwiedzenie zamku udziela zawsze uprzejmie marszałek zamku. Pobieżne nawet zwiedzenie zamku wymaga kilku godzin. Na samem pograniczu z Sowietami, nad Niemnem, leżą bogate niegdyś Stołpce, dawna siedziba ks. Czartoryskich z niezmiernie cennym kościołem po-Dominikańskim z wnętrzem pokrytem stiukami, zabrany na cerkiew i zniszczony w r. 1920 rewindykowany jest obecnie starannie od-

nowiony. Obok dawny kościół i klasztor po-Bazyljański z ogromnemi i rozległemi podziemiami. Kościół zabrany na cerkiew, w klasztorze — starostwo. Z okien klasztoru rozległe widoki na piękną okolicę i szeroko rozlany Niemen. W niedalekim Klecku dwa zabytkowe kościoły i synagoga.

12. Nowogródczyzna Mickiewiczowska — Świteź — Baranowicze.

(autem całą drogę, lub ze względu na bardzo piękne widoki — pieszo).

Wołkowicze — zabytkowa cerkiewka drewniana po-unicka. **Tubanowicze** — park. **Worończa** — dwór klasycystyczny i kościół. **Cząbrów** — dwór Soplicowski. Świteź — schronisko, Swojatycze i Snów — kościoły i pałace. Horodyszcze Nowogródzkie — kościół barokowy, zabrany na cerkiw. Co krok miejscowości, wspomniane w „Panu Tadeuszu": Brecianka, Horodziłówka, Pucewicze, Soplice, Zaosie, Szczorse, Kupisk, Cyryn.

Firma T. JAKUBOWSKI
Wilno, ul. Królewska 4
NARZĘDZIA LEKARSKIE,
PRZYRZĄDY LABORATORYJNE
NARZĘDZIA OPATRUNKOWE
Hurt i Detal i t. p. artykuły

13. Baranowicze — Żyrowice — Synkowicze — Albertyn — Słonim.

(z Baranowicz do Słonima koleją lub autobusem, inne końmi lub pieszo)

W pięknej pagórkowatej okolicy nad szeroko rozlaną Szczarą leży Słonim, dawna siedziba ks. Ogińskich. Ocalało skrzy-

Dźwina — wyspa Batorego.
Fot. Jerzy Dulewicz.

dło dawnego pałacu (obecnie zajęte przez szkołę żydowską), gdzie powstawały utwory muzyczne hetmana ks. Michała. Obok ulica Operowa i bulwary im. Ogiń-

skiego. Kościół po-Bernardyński, barokowy z ogromnemi zabudowaniami po-klasztornemi. Kościół farny na Zamościu niezmiernie cenny zabytek późnego baroku. Kościół i klasztor pp. Niepokalanek, dawniej Bernardynek. Kramy w Rynku i znaczna ilość domów staromiejskich. Niezmiernie ciekawa synagoga w Rynku Żydowskim z pięknem wnętrzem (rzeźba w drzewie i malatury).

Żyrowice o 9 klm. od miasta, słynny ongiś kościół i klasztor Bazyljanów z cudownym obrazem N. M. Panny Żyrowickiej, barokowo - klasycystyczny, zabrany na cerkiew.

Albertyn 4 klm. —siedziba Jezuitów obrządku wschodniego. Synkowicze 17 km. —jeden z najstarszych i najciekawszych na kresach kościołów warownych gotyckich, wystawiony w roku 1410.

DRUSKIENIKI.

Druskieniki od stacji tej nazwy (dawniej Porzecze) odległe są o 18 klm. Przez długi czas ono zrosło się z krajobrazem lasów sosnowych, z żółcizną piasków wydmowych i oto nagle zupełnie coś odmien-

nego zatrzymuje wzrok — wielki zielony gaj, kępa zieleni liściastej, oaza jakaś wśród bez miary sosnowych obszarów puszczy grodzieńskiej. Dookoła przedziwny spokój natury, a u stóp tej kępy zielonej przewija się najpiękniejszy na ziemi naszej malowniczy Niemen, płynący tu w wąskiej dolinie — jarze o wysokich brzegach, skalistem dnie, znacznych, gwałtownych zakolach, jak w Grodnie, przy ujściu Rotniczanki lub z zakordonowej, słynnej z piękności pętlicy niemnowej pod Birszłakami.

Zaciszny zakątek Druskienicki, otoczony jest puszczą grodzieńską, która ciągnie się wielkim pasem wzdłuż pogranicza litewskiego do Oran przez Uoż jeziory, przechodząc na zachodzie w puszczę olicką. Ogrom zajęty przez puszczę grodzieńską pokrywa obszar 105,000 hektarów, zawiera dziewicze knieje z niebotycznym starodrzewiem. Wyjątkowo piękne barwne krajobrazy wyżynno - puszczańskie nad pogranicznemi brzegami Mereczanki w obramieniu odwiecznych lasów nad jeziorami.

Druskonie pod Druskienikami, Gentu, Iłgis, Łot, gdzie w najpiękniejszem ustroniu puszczy wzniesiono **Schronisko Turystyczne,** dalej przy ujściu Rotniczanki do Niemna w uroczyskach Rajgrad i Panieńskie Oczy są bardzo malownicze okolice.

Osobliwości fauny: toki głuszcowe, jarząbki, na olchach Hozańskich gniazda czarnego bociana. Wielka obfitość dzików, saren i kun.

Miejsca, które warto zwiedzić: mogiła poety Jana Czeczota w miasteczku Rotnica, tryby Murajewskie dla ułatwienia schwytania powstańców 1863 r. w oddziałach 84, 85, 88, 93, 97, 98, 102 i 107 obrębu druskienickiego. Ślady przedhistorycznego osiedla ludzkiego ponad rzeką Zaporwianką i widoczne 3 pale budowli przedhistorycznej, oraz można znaleść narzędzi epoki kamiennej.

Co zaś tyczy uzdrojowiska, Druskieniki mają ogromną przyszłość rozwojową. Wpływa samo położenie w prześlicznej miejscowości nad Niemnem, gdzie wykorzystane są zbocza gór pod plaże, bieżnice, baseny i t. p. Jak również bogactwa naturalne — kąpiele kaskadowe o zmiennej sile spadowej w Rotniczance. Do tego coraz dalej — nowe solanki. Wróży temu rozwojowi budowa koleji między stacją a uzdro-

wiskiem. Do życia rozrywkowego przyczynia się T-wo Przyjaciół Druskienik, organizując wycieczki w różnych kierunkach zapoznając osobliwości flory i fauny naszej.

ADRESY I INFORMACJE O SCHRONISKACH WYCIECZKOWYCH.

Wilno. Schronisko Wycieczkowe Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wileńskiego, czynne przez cały rok. Łóżka z materacami i pościelą. Wyżywienie na miejscu. Opłata za noclegi: dorośli 1 zł., młodzież szkolna 50 gr. Za pościel (dwa prześcieradła i poszewka) dopłata 25 gr. jednorazowo. **60 łóżek.** Dominikańska, gmach gimnazjum im. Słowackiego.

Schronisko P. T. Kr. mies. letnie. 60 łóżek, Uniwersytecka 9.

Schronisko — 30 łóżek, ul. Św. Anny.

Troki. Schronisko umieszczone w osobnym budynku. Łóżka z materacami, wyżywienie na miejscu. Opłata za noclegi: dorośli 1 zł., młodzież 50 gr., Państwowe Seminarjum Nauczycielskie, ul. Szkolna 6.

Narocz. Dojazd do st. kol. Kobylniki, a następnie do Schroniska położonego nad

brzegiem jeziora — 3 km. Przy każdym pociągu oczekują konie. Schronisko może przyjąć 100 osób dziennie. Łóżka z materacami. Schronisko posiada duże sale i pokoje dla pojedyńczych osób. Opłata za nocleg: dorośli 1 zł., młodzież szkolna 50 gr. Za pościel (dwa prześcieradła i poszewka) dopłata 25 gr. jednorazowo. Wyżywienie na miejscu. Schronisko wyposażone jest w 5 żaglówek i 40 kajaków, które wypożyczane są wycieczkowiczom. Zgłoszenia należy przesyłać pod adresem: Szkolne Schronisko Wycieczkowe nad Naroczą, poczta Kobylniki, woj. wileńskiego. W schronisku jest telefon, poczta Kobylniki Nr. 5.

Na linji wodnej Narocz — Wilno (7 dniowa wycieczka kajakowa) w miejscowościach **Narocz** nad Naroczanką w **Żodziszkach i Michaliszkach** nad Wilją w lokalach szkół powszechnych schroniska noclegowe, po 10 sienników — opłata za nocleg 20 gr.

Brasław. Schronisko w lokalu 7 kl. publ. szkoły powsz., ul. Skaźnieńska 21. 20 łóżek — opłata za nocleg 20 gr.

Dzisna. Najbliższa stacja kol. Zahacie, następnie końmi 29 km., wzg. dojazd do

st. kol. Głębokie. Między Głębokiem i Dzisną w okresie lata stała komunikacja autobusowa.

Schronisko mieści się w lokalu Państwo. Gimnazjum — 20 łóżek — opłata 20 gr.

Wojew. nowogródzkie, Mir. Schronisko w lokalu 7 kl. publ. szkoły powsz. ul. Wileńska 47 — 10 łóżek, opłata za nocleg 20 gr.

Nowogródek. Schronisko mieści się w lokalu 7 kl. publ. szkoły pow. Nr. 1 Łóżka z siennikami. Opłata za nocleg: dorośli 50 gr., młodzież szkolna 30 gr. 30 łeżek. Zgłoszenia przysyłać do Inspektoratu Szkol., zaułek Grodzieński Nr. 20.

Nad Świtezią. Schronisko P. T. K. Miejsc ogółem 32 w tem łóżek 20. Opłata dla młodzieży 50 gr. Zgłoszenia kierować do P. T. K. Urząd Wojewódzki — pokój 39

Słonim. Schronisko mieści się w lokalu Państw. Semin. Nauczyciel. 20 łóżek Opłata za nocleg 30 gr.

10 PRZYKAZAŃ HIGJENICZNYCH DLA MŁODYCH TURYSTÓW.

1. Maszeruj w tempie wolnem. Staraj się co kwadrans choć na chwilę odpocząć

nie siadając. Na dłuższych odpoczynkach siedź z wyciągniętemi nogami. Pamiętaj na przystankach o ćwiczeniach oddechowych.
2. W razie bólu głowy, osłabienia, zadyszki, bicia serca, zaćmienia w oczach odpocznij natychmiast.
3. Podczas upału maszeruj z głową przykrytą.
4. Noś podczas marszu ubranie i obuwie luźne, nie uciskające na dłuższe marsze smaruj skarpetki łojem.
5. Po marszu wymocz nogi w wodzie: w zimnej kilka, jeżeli w letniej — to kilkanaście minut. Potem starannie je wytrzyj i zapudruj pudrem cynkowym lub talkiem.
6. Zabieraj ze sobą jako prowiant pokarmy posilne, nie podlegające łatwo zepsuciu (chleb, masło, jaja na twardo, cukier, czekolada i t. p.). Unikaj picia wody podczas marszu, gdyż to potęguje pragnienie. Na postojach unikaj picia wody i napojów (lemonjady, kwasów) ze źródeł niepewnych. Za napój używaj mleko, lekkiej kawy lub lekkiej herbaty.

7. Nie obciskaj zbytnio plecaka.
8. Kąp się tylko pod dozorem starszych, w miejscu znanem i bezwzględnie bezpiecznem. Wchodź do wody po ostygnięciu ciała. Przebywaj w wodzie nie dłużej nad 5 minut. Bezpośrednio po jedzeniu kąpieli nie używaj.
9. Z potrzebami naturalnemi załatwiaj się na przystankach, byś w drodze nie potrzebował dopędzać kolegów.
10. Podczas wycieczek dbaj o dostateczny sen, tylko bowiem mając, mózg wypoczęty, możesz odnieść z wycieczki korzyść dla ducha i ciała.

TARGI PÓŁNOCNE I ROZWÓJ TURYSTYKI.

Targi Północne urządzane w Wilnie były najsilniejszym bodźcem dla zainteresowania ludności Rzeczypospolitej Wileńszczyzną. Będąc imprezą czysto gospodarczą Targi Północne, swoją szeroko zakrojoną propagandą, ściągnęły tysięczne rzesze ludności na nasz teren i w ten sposób przyczyniły się do rozszerzenia szlaku turystycznego i na Wileńszczyznę.

Pierwsze Targi Północne — łącznie z wystawami Rolniczą i Regjonalną odbyły się w czasie od 18-go sierpnia do 9-go września 1928 r. i były one wogóle pierwszą tego rodzaju imprezą w Wilnie. Targi te tworzyły pomost pomiędzy naszemi województwami północno - wschodniemi i pozostałemi dzielnicami kraju. Poraz pierwszy Wilno ujrzało tak liczne rzesze zwiedzających spośród wszystkich zakątków kraju. Pierwsze targi zwiedziło ponad 200.000 osób. Należy jeszcze zaznaczyć, że pierwsze targi przypadły na okres względnie b. dobrej konjunktury gospodarczej.

Drugie Targi Północne odbyte we wrześniu 1930 r. miały charakter bardziej handlowy, zorganizowana zaś przy nich Wystawa Sztuki Ludowej i Przemysłu Ludowego w wysokim stopniu przyczyniła się do propagandy surowców i wytwórczości krajowej.

Drugie Targi Północne były jednocześnie b. poważnym etapem dla rozwoju turystyki, jeśli chodzi o budzenie zainteresowania Wileńszczyzną.

Trzecie Targi Północne wywołały wielkie zainteresowanie swoimi atrakcjami — wyodrębnionym działem lniarskim,

wystawą rybacką, pawilonem eksportowym miejscowej wytwórczości przemysłowej i rzemieślniczej, wystawą pszczelarską i hodowlaną i t. d. Trzecie Targi Północne zwiedziło około 200.000 osób.

Zorganizowane w tym roku w okresie od 18-go sierpnia do 9-go września I-sze Ogólnopolskie Targi Futrzarskie i garbarskie — są pierwszą tego rodzaju imprezą w Polsce. Dzięki tym Targom Wilnu zostaje przypieczętowany charakter Wilna, jako wielkiego ośrodka handlu i przemysłu futrzarskiego.

Reasumując należy stwierdzić, że dzięki Targom Północnym ogromnie wzrosło również zainteresowanie stroną zabytkową Wilna i Wileńszczyzny we wszystkich postaciach naszego kraju, gdyż ciekawe i dość liczne zabytki naszego miasta stanowią istotnie nie byle jaką atrakcję.

To też ustaliło się, iż corocznie, w okresie wakacyjnym, tysiączne rzesze turystów dążą do Wilna, aby podziwiać nasz stary gród z jego pięknemi i wartościowemi zabytkami historycznemi.